

HET SOCIALE EVANGELIE

Naar aanleiding van Stanley Jones' laatste boek „Christus' antwoord op het Communisme.”

HET SOCIALE EVANGELIE — DAT WAS het thema van een voordracht, door Stanley Jones verleden jaar op de, in ons blad uitvoerig besproken, conferentie te Woudschoten gehouden. Deze toespraak werd ook bijgewoond door Prof. Dr. Slotemaker de Bruïne, toen nog minister van Sociale Zaken, die later in het „Algemeen Weekblad voor Christendom en Cultuur” getuigde, dat hij in deze voordracht veel goeds had beluisterd. Het Bijbelgedeelte, dat Stanley Jones als uitgangspunt diende, was Lukas 4 : 17—19, waar we het bekende verhaal vinden van de prediking in de synagoge van Nazareth. Hoofdgedachte van den spreker was toen, de sociale betekenis van het Evangelie scherp naar voren te brengen, en op te wekken tot een praktische toepassing van de eischen van dit „Sociale” Evangelie in het maatschappelijk leven.

Het thema van Stanley Jones' jongste boek, thans in Nederlandsche vertaling vóór ons liggend,* is hetzelfde. Het is niet dan de nadere uitwerking van de gedachten, in genoemde toespraak kort naar voren gebracht. Met één verschil, dat misschien niet meer dan een verschil in accent is, maar dan toch een zeer sterk verschil in accent. Ook tijdens de lezing op „Woudschoten” herinneren we ons, dat Stanley Jones het communisme een enkele maal tot praktisch voorbeeld stelde. Thans in zijn boek wordt onafgebroken het hedendaagsche Russische communisme gewaardeerd in het licht van het Sociale Evangelie, en het Sociale Evangelie gepredikt met dat communisme als illustratie. De verklaring van dit verschil in accent ligt voor de hand. Na zijn bezoek aan Nederland terugkeerend naar Indië, is Stanley Jones over Rusland gereisd. Het communistisch vraagstuk, dat hem blijkbaar reeds lang bezighield, is hij in het communistische land zelf onder de oogen gaan zien. Zooals hij schrijft: „Ik hoopte persoonlijk den polsslagen van het nieuwe experiment te kunnen voelen.” Dadelijk na die Russische reis vertoefde hij een paar maanden in de Ashram van Sat Tal in de Himalaya, waar hij, met een groep van ongeveer honderd personen, het Christendom als antwoord op het communisme bestudeerde. En het resultaat van dit alles vinden we nu in dit boek.

Christus' antwoord op het communisme is volgens Stanley Jones: het Sociale Evangelie in praktijk gebracht. En het verwerkelijkte Sociale Evangelie noemt hij door heel zijn boek heen: „het Koninkrijk Gods op aarde.” „Zoo niet onze generatie, dan toch op zijn laatst die van onze kinderen, zal te kiezen hebben tusschen het materialistische, atheïstische communisme en het Koninkrijk Gods op aarde.” (Pag. 11.) „Het Koninkrijk van den atheïstischen massamensch, en het Koninkrijk Gods, staan beide voor de poort der wereld, en kloppen aan. Misschien zal onze generatie moeten beslissen, welke van die twee zal worden aanvaard.” (Pag. 262, slot-aflinea van het boek.) Ziehier in enkele citaten de hoofdgedachte van het boek.

Laat mij trachten, ook den verderen inhoud voor onze lezers kort samen te vatten. Allereerst valt dan op, dat Stanley Jones zich in al zijn beschouwingen baseert op een strikt-sociale verklaring van gedeelten als Luk. 4 : 18

en 19, respect. Jes. 61 : 1 en 2. Vergeestelijking van Evangeliewoorden als deze hekelt hij met de scherpe opmerking: „Als we met een of ander woord geen raad meer weten, dan vergeestelijken we het.” (Pag. 41.) *) Er mag dus in gedeelten als deze niet worden gedacht aan „armoede,” „blindheid,” „gevangenschap,” enz. in geestelijk opzicht als gevolg van de zonde. Toen de Heiland met dit Schriftwoord voor de synagoge te Nazareth kwam, deed Hij volgens Stanley Jones niet anders dan Zijn sociaal programma bekend maken. Dat programma was het Koninkrijk Gods op aarde. (Pag. 34.) En dat Koninkrijk is de hoogste vorm van menselijke samenleving, en het eigenlijk doel der menscheid. (Pag. 35.) De bedoeling van Jezus was niet, hier en daar op aarde een enkel hart te veranderen, maar een Koninkrijk te stichten, dat zich uitstrekte over de heele aarde. (Pag. 37.) Jezus was een revolutionair, maar een constructief revolutionair. (Pag. 38.) Ook de lofzang van Maria was, naar Stanley Jones met instemming van Bernard Shaw aanhaalt, het meest revolutionaire lied, dat ooit werd geschreven in de geschiedenis. (Pag. 46.) Een politieke, sociale, en economische revolutie wordt erin aangekondigd. Zoo ook verwachtte Jezus een collectief ontwaken en wedergeboorte; Zijn programma was ingesteld op een nieuw en wereldwijd begin. (Pag. 135.)

Bij de „armen” moeten we dus aan de werkelijk armen denken: de economisch ontferden. „Er is maar één werkelijk bevredigende blijde boodschap voor de armen: dat er geen armen meer zullen zijn!” (Pag. 71.) Bij de „blinden” hebben we te denken aan de genezing van lichamelijke zieken en gebrekkigen: de lichamelijke ontferden. Bij de „gevangenen” hebben we echter niet te denken aan het openstellen van gevangenen, maar aan de sociaal en politiek ontferden. En bij de „verslagenen” niet aan overwonnen vijanden, maar aan moreel en geestelijk ontferden, d.w.z. aan mensen, die door de zonde overwonnen zijn.

Hier nu wil ik mijn eerste kritische opmerking maken. Stanley Jones zegt wel op pagina 41 in betrekking tot de uitlegging der Schrift: „Over het algemeen behooren we de woorden precies zoo op te vatten, als ze er staan, tenzij er aanwijzingen bestaan voor het tegendeel,” maar zelf houdt hij zich er reeds bij zijn uitgangspunt niet aan. Het is ten deele zeker juist, wanneer Stanley Jones een vergeestelijkende exegese, die den tekst geweld aandoet, wraakt, maar ook zijn exegese is allerminst gebaseerd op het „zoo lezen als het er staat”: telkens en telkens ontmoet men bij hem, naast prachtige, verrassend-nieuwe opmerkingen, een neiging tot ombuiging van het Schriftwoord in socialen zin, die hij soms zelf tot in het absurde doorvoert.

Zoo is onze eerste indruk deze, dat de sociale interpretatie van Evangelie en Bijbel, zooals Stanley Jones die geeft, een geforceerde is. Aanvankelijk wordt men getroffen, maar bij doorlezen teleurgesteld. Aanvankelijk is men verrast, ook deze veel verwaarloosde zijde van het Evangelie met sterke overtuiging naar voren te zien gekeerd, maar doorlezende ziet men met stijgende teleurstelling, dat de winst aan de eene zijde verlies aan de andere zijde met zich brengt: verlies aan eerbied voor

*) Uitgave H. J. Paris, Amsterdam, 1935.

*) Op Woudschoten drukte Jones zich nog kernachtiger uit; hij zei toen: „Then we spiritualize it away.”

DE ZONDVLOED

Naar een schilderij van K. Schorn in de Pinakoteek te München

het Schriftwoord, verlies aan eerbied voor het woord van den Heiland Zelf. *)

Wat in de tweede plaats in dit boek opvalt, is, dat het practisch-sociale programma van het Koninkrijk Gods volgens den schrijver vrijwel overeenkomt met de practijk van het communisme in Rusland. Wel wijst Stanley Jones dit communisme af om zijn gebrek aan vrijheid, den dwang, de meedoogenloosheid en den materialistisch-atheïstischen grondslag, maar het heeft toch de maatschappij een zedelijker grondslag gegeven, n.l. die der coöperatie. (Pag. 15.) En op het oogenblik, dat de menschheid besluit, haar toekomst te gronden op coöperatie in plaats van op concurrentie, zal ze zich tot het Christendom moeten bekeeren als de eenig-mogelijke geest en levenshouding, die dit grondprincipe werkelijk uitvoerbaar maken kan. (Pag. 145.) Zoo vergelijkt hij op pagina 29 het Russisch communisme met den eersten zoon in de gelijkenis van Matth. 21, het Christendom daarentegen met den tweeden zoon. Deze zegt: ja, maar hij doet niet; gene neen, maar volbrengt wèl Gods wil. Christus zou Zich met veel in de moderne Russische samenleving van harte kunnen vereenigen. (Pag. 220.)

In verband hiermede wijst Stanley Jones dan natuurlijk op het communisme van de eerste Christen-gemeente te Jeruzalem. Dit communisme was een Koninkrijk Gods in het klein. (Pag. 69.) Maar niet alleen aan de onbarmhartigheid van de hen omringende samenleving is dit eerste Christen-communisme ondergegaan, doch ook aan eigen halfheid en inconsequentie. Het was een communisme van consumptie, en niet gelijktijdig ook van productie. En het slaagde er niet in, de leiding van het heele maatschappelijke leven te veroveren. Het is — ook innerlijk — een mislukking geworden. (Pag. 70.)

De derde grondtrek van dit boek vindt men in de wijze, waarop Stanley Jones zich voorstelt, dat het Koninkrijk Gods op aarde komen zal. Hier treft men doorlopend de gedachte aan: wij, de Christenen, moeten het doen. Een reeks van citaten zou ik hier kunnen aanhalen. Laat mij met enkele volstaan. „Wanneer we er maar in konden slagen, de menschen te doen reageeren op het bezielende ideaal van het Koninkrijk Gods.” (Pag. 141.) „Een Christelijke minderheid, die zeker was van haar zaak, en vastberaden en vereenigd, zou in een verwarde en aarzelande wereld haar programma kunnen doorzetten.” (Pag. 259.) Hier rijst dan natuurlijk de vraag, die Jones ook zelf stelt: „Maar zal de menschheid het willen aanvaarden?” waarop hij antwoordt: „Ja, ik geloof van wel.” (Pag. 146.)

Natuurlijk verwacht Stanley Jones het niet van den Christen alleen. Achter dezen staat Christus, staat de Geest des Heeren. Dat is de stuwkracht. Maar dan ziet hij toch dien Christus altijd en uitsluitend als werkende in en door menschen. Ook moeten de Christenen niet denken, dat zij het Koninkrijk Gods als een geprivilegeerde groep zullen brengen. Want het Koninkrijk is ook het Koninkrijk des menschen. Het is er voor en door den mensch als mensch. (Pag. 176.) Noch het Christendom, dat wij rondom Christus hebben opgebouwd, noch de Christelijke Kerk als zoodanig, zal den nieuwen dag brengen. Ook andere godsdiensten dragen het hunne er toe bij, voorzoover zij iets van het Koninkrijk Gods hebben begrepen.

Dr D. K. B.

(Slot volgt in nr 47.)

*) Telkens wordt — niet opzettelijk! — Jezus tegen Jezus uitgespeeld. Men vergelijkte b.v. wat Jones zegt op pag. 40 over de „wraak, die in Zijn programma geen plaats vindt” met Matth. 21-25.

BIJBELSTUDIE

„DOOPEN MET VUUR”

BISSCHOP MOULE MAAKT IN ZIJN BESCHOUWING over den brief aan de Romeinen onderaan het zesde hoofdstuk de aanteekening: „Het is duidelijk, dat de doop in het begin een totale onderdompeling was. Laat ons dit niet uit het oog verliezen bij het bestudeeren van onzen tekst.” Doopen met vuur beteekent dus: gedompeld in vuur. Nu meenen sommigen, dat Mattheüs 3 : 11 wijst op het vuur des Heiligen Geestes. Daarin zouden we dan gedompeld moeten worden: gedoopt met energie. Als we Mattheüs 3 : 12 aandachtig lezen, staat er echter duidelijk, dat het vuur op het oordeel ziet. „Wiens wan in Zijn hand is, om Zijn dorschveloor door en door te zuiveren.” Eenerzijds zou de Heere Jezus dus met den Heiligen Geest doopen, en de menschen een nieuw tijdperk doen ingaan. Anderzijds echter zou Hij met vuur doopen, met een rechtvaardig oordeel. De Tarwe gaat in de schuur; het Kaf wordt verbrand.

J. N. V.

KINDEROOGEN

AAN DEN RAND VAN HET KORENVELD ZIE ik een kind; een meisje van een jaar of vier.

Zij plukt bloemen.

Haar kleine handjes haasten zich om er maar zooveel mogelijk te kunnen grijpen.

Dan, opeens, staakt de kleine haar druk bedrijf.

Ze ziet een vlinder en haar jonge droom-oogen turen het wonder na; het wonder van een vlinder.

Als de eene weg is, komt er dadelijk weer een andere. Soms zijn er zelfs twee en drie tegelijk. En met haar handjes vol bloemen staart ze de vlinders na, héél lang.

Dit zijn oogen, die zich nog verwonderen kunnen.

En de handjes die de bloemen dragen, zijn nog niet door het leven besmeurd.

Ik wil dit tafereeltje zoo graag vast houden. Wat ik hier zie, is *schoonheid* en in elke schoonheid is iets van... God.

M'n lief klein meisje, wat is het heerlijk om jou zóó te zien.

Straks komt ook voor jou het groote leven.

Dan zullen je oogen niet enkel schoonheid zien. En je handen — o, die handen — zullen niet enkel bloemen dragen...

Je zult bemerken, dat er ook veel leelijke dingen zijn die je omlaag willen trekken. Je oogen, die nu nog onbevangen en wijd-open naar vlinders zien, zullen verduisterd worden door tranen, want ach, m'n kind, er is zooveel verdriet op de wereld.

Ja, ik weet het zeker, straks zullen je oogen schreien... schreien...

Ik hoop maar, dat je dan, evenals ik, een kind zult ontmoeten, dat bloemen plukt en naar vlinders tuurt.

Het is zoo goed voor groote menschen, om, midden in de hardheid van het leven, te blikken in kinderoogen.

Ik hoop ook, dat je maar lang kind zult *blijven* en dat je straks, als je groot bent, héél diep in je hart, iets van het kind zult hebben bewaard.

En onwillekeurig moet ik denken aan het diepzinnige woord uit den Bijbel: „Indien gij niet wordt *gelijk een kindeke*...”

M'n lief klein meisje, ik ben zoo blij, dat ik je gezien heb.

C. REDERT

HET SOCIALE EVANGELIE

Naar aanleiding van Stanley Jones' laatste boek:
„Christus' antwoord op het Communisme.”

DE VORIGE WERKEN VAN STANLEY Jones droegen — al vinden we ook daarin het sociale element vaak krachtig naar voren gebracht — het karakter van geschreven te zijn voor het persoonlijk leven. Enkele dingen waren uit die boeken al wel duidelijk geworden, en zijn ook in ons blad als bedenkingen tegen zijn beschouwingen naar voren gebracht. Zoo was het reeds lang opgevallen, dat bij Stanley Jones veel, dat den Persoon en het werk van Christus raakt, vaag bleef. In dit nieuwe boek nu veruimt zich de horizon. Heel het menschenleven, in het bijzonder zooals dat in de toekomst zijn zal, wil Stanley Jones van het Evangelie uit belichten. Maatschappelijke, sociale, en politieke vraagstukken stelt hij aan de orde. En nu blijkt duidelijker, dat, in den grond genomen, Stanley Jones toch uitgaat van een onjuiste beschouwing van den mensch, maar daarmede dan ook onlosmakelijk verbonden een onjuiste beschouwing van den Christus. Want, nietwaar, Christus en de mensch behooren bij elkander. De mensch moet geholpen worden en er is geen hulp dan van Hem in Wien God den mensch redend tegemoet treedt. Dat wordt door elk geloovig Christen, ook door Jones, erkend. De vraag is nu echter: Hoe ziet men dien mensch? Hoe zijn toestand? Hoe zijn vermogens? Hoe zijn wil? Naar het antwoord, dat men hierop geeft, ziet men dan ook Christus in Zijn Persoon en werk. Of ook omgekeerd: waar men de beteekenis ziet van Jezus' sterven en opstanding, van Zijn werk in vernedering en verhooging, van Zijn Persoon in de waarde, die Hij heeft voor God en menschen, naar die mate gaat men ook den mensch kennen.

Nu blijkt Stanley Jones in heel dit boek doorlopend op Christelijk-humanistisch standpunt te staan. We beluisteren bij hem niet den diepen toon van ootmoed uit 1 Kor. 1, dat God hetgeen iets is, te niet doet, opdat geen vleesch zou roemen voor Hem; maar overal is de mensch mede werkzaam, en dat niet krachtens genade alleen, maar krachtens de natuur van dien mensch. Meer dan eens spreekt Stanley Jones van den „schat van mogelijkheden, die er gelegen zijn in elke menselijke persoonlijkheid,” en die door Christus aan het licht wordt gebracht. (Pag. 79.) In het Koninkrijk Gods komt de menselijke persoonlijkheid tot ontplooiing; in dit verband noemt Jezus het Koninkrijk Gods de groote voltooiing! (Pag. 97.) De komst van het Koninkrijk Gods ziet hij — wij wezen daar in een vroeger artikel al op — dan ook geheel evolutionistisch. „Voor de menschheid is een eeuwige ontwikkeling weggelegd, en niets mag haar op den weg daarheen hinderen.” (Pag. 96.) En tot de komst van het Koninkrijk moeten wel allereerst de Christenen, maar mogen dan toch ook de heidensche volken bijdragen. (Ghandi wordt in dit verband op pag. 194 genoemd.) Immers, ook in den kring der apostelen nam Jezus elkeen op „met zijn eigen brokje waarheid.” (Pag. 196.)

Men dient hier goed te onderscheiden. Een dergelijken kijk op den mensch vindt men *niet* in den Bijbel, nog minder in het onderwijs van den Heiland. Al de eeuwen door heeft het geloovig deel der Christenen dan ook met dit vreemde element geworsteld; Stanley Jones herhaalt eeuwenoude dwalingen in modernen vorm en op oorspronkelijke wijze, maar de leer op zichzelf is er niet

minder gevaarlijk om. Want van dit humanistisch gezichtspunt uit wordt nu toch wel de vaagheid bedenkelijk, waarmede hij spreekt over het Kruis der verzoening. Het heet bij hem op pag. 67 over het Kruis: daar werd Jezus één met onze zonden. En onmiddellijk daarop: Onze samenleving moet dezelfde houding van plaatsvervangend lijden innemen! Het Kruis komt bij Jones telkens — ook in vorige boeken — voor, als in de schepping gefundeerd. Tusschen het kruis van den mensch en het Kruis van Christus maakt hij geen principieel, alleen een gradueel verschil. Verlossing voor den mensch staat bij hem gelijk met Christus volgen. (Pag. 214.) En zoo vinden we dan als tegenhanger van een onbijbelsche beschouwing van den mensch een evenzeer onevangelischen kijk op het werk van Christus.

Ik breng hier een mooi woord van Prof. Karl Barth in herinnering, die schrijft: ¹⁾ „Ein Mensch ist Gottes Zeuge in der Ehrfurcht, in der er sein Wort dem Zeugnis Gottes selbst unterordnet.” Een mensch is getuige van God in den eerbied, waarmede hij zijn eigen woord ondergeschikt maakt aan het getuigenis van God Zelf. Het getuigenis van God Zelf in de Heilige Schrift spreekt anders over den mensch en over de verlossing, die in Christus Jezus is, dan het getuigenis, dat Stanley Jones over beide geeft.

Het meest treft ons dit, als we zijn toekomstverwachting bezien. Hier toch blijft alles in het platte vlak van het menscheijk-mogelijke. De lijn der historie zet zich onafgebroken voort in de toekomst en in die lijn verwacht Stanley Jones, dat Christus hier en nu de nieuwe samenleving stichten zal. Hier ontbreekt elk eschatologisch besef bij hem. Hij noemt een aantal verschillende houdingen op, die men tegenover het komende Koninkrijk kan aannemen. Die, waarbij men gelooft in den socialen vooruitgang, heeft ten slotte zijn instemming. Onder de voorafgaande mogelijkheden noemt hij ook de „eschatologie, die alles verwacht van God.” (Pag. 149.) Een treffend juiste omschrijving inderdaad van het begrip eschatologie. ²⁾ Maar Stanley Jones vindt het niet noodzakelijk, daar ook maar een enkel woord aan te wijden. De gedachte, dat God het alleen doen kan, en het ten slotte ook alleen doen zal, is hem vreemd. „Zie, Ik maak alle dingen nieuw,” en „Amen, kom Heere Jezus!” wordt door hem niet beleden, niet gebeden.

Daarom treft het ons ook telkens in zijn boek, hoe onzeker zijn toekomstverwachting is. Wel spreekt hij van vertrouwen, dat alles afhankelijk is van God, maar eigenlijk wankelt bij hem de beslissing over het lot der wereld voortdurend in menschenhanden. „Toekomstige communisten of toekomstige strijders voor het Koninkrijk Gods; dat is het dilemma der jeugd.” (Pag. 17.) De Christenen hebben „een kans om de wereld te leiden naar een nieuwen dag.” (Pag. 31.) De wereld staat voor een keus. Stanley Jones vertrouwt met zijn oppervlakkig optimisme, dat men den weg van..... gezond verstand zal volgen en vóór het Koninkrijk Gods kiezen. Anders wacht ons ondergang. Maar ook deze ondergang is dan bij hem weer niet het rechtvaardig oordeel van God, maar het gevolg van onze verkeerde keuze; geen straf, maar lotsvoltrekking.

¹⁾ Theologische Existenz heute. Heft 12. Der Christ als Zeuge.

²⁾ Leer der toekomstige dingen.

Waterdraagster

Naar een
schilderij van
Georg Ehmig

**Zware arbeid in
den blijden
druiventijd.**

Er is nochtans in dit nieuwe boek van Stanley Jones: „Christus' antwoord op het Communisme,” veel goeds, veel, dat men met dankbaarheid kan lezen, en waarmee men zijn voordeel kan doen. Maar het is een boek, dat ook schaden kan, waar het niet gelezen wordt in volstrekte gehoorzaamheid aan het Woord van God. Want achter dit boek staat een zeer sympathieke persoonlijkheid, een man, die zelf beleeft wat hij neerschrijft, iemand met een hartstochtelijke liefde tot het verworpen. Er gaat voortdurend van dit boek een machtige, persoonlijke invloed uit op den lezer. En overal waar het boek zich beweegt in de sfeer van het menselijke, zegt Stanley Jones, zelf menschenkenner bij uitnemendheid, ontdekkende dingen, die ons een oogenblik stil maken, en ons dwingen, opnieuw den eisch van het Evangelie voor ons praktische leven ernstig onder de oogen te zien. Maar Stanley Jones faalt in de fundamenteele problemen. Zonde en verlossing heeft hij — dit blijkt nu wel duidelijk — nooit in hun diepte gepeild. Dat menschen van zonde... verlost worden, dat is bij hem niet het onmogelijke, en dus het wonder, maar veeleer het eenig-mogelijke en dus eigenlijk het vanzelf sprekende. Daartoe moet zijnerzijds de mensch het... verstandig besluit nemen. (Pag. 146.)

Zoo zal het misschien menigeen gaan als mij, wanneer hij dit boek leest, dat het ditmaal meer te zeggen heeft door zijn fouten, dan door zijn goede eigenschappen. Mij althans heeft het geleerd van hoe onschatbaar groot belang de geloofsgehoorzaamheid aan het Woord des Heeren is. (Rom. 1 : 5.) Alleen in die geloofsgehoorzaamheid vinden leer en leven beide tegelijk hun steun en hun kracht.

Dr D. K. B.

DE DAME MET DE LAMP

FLORENCE NIGHTINGALE

EEN DEZER DAGEN WAS HET PRECIES een halve eeuw geleden, dat in Engeland een hoogbejaarde vrouw overleed, die sinds de dagen van den Krimoorlog door de Engelschen met een liefde en vereering was bejegend, die bijna iets mytisch hadden. We bedoelen Florence Nightingale, de beroemde verpleegster van Skoetari, eenmaal door niemand minder dan den grooten dichter Tennyson bezongen als „de dame met de lamp.”

De dame met de lamp! Zoo zag het volk van Engeland haar, als de weldoende vrouw, die door de donkere nachten vol verschrikking van het hospitaal van Skoetari, langs de ziekbedden schreed van de honderden soldaten, uit de Krim naar dit weinig betere oord aangevoerd. De dame met de lamp! Zóó zag men haar, als een vrouw vol oneindige goedheid, levend als in een stralenkrans van teederheid en weldoen, niet achtslaande op zichzelf, maar zich gevend aan haar zachte, vertroostende werk van liefde en geloof.

En zoo is Engeland haar altijd blijven zien, als de weldoende verpleegster, die, gedreven door een innerlijke goedheid des harten, haar zwakke krachten overspande tot over de grenzen van het menselijk mogelijke en toch telkens weer de menschen verbazende door haar onuitputtelijk volhouden in die hel. Zoo zagen haar ook de soldaten, haar patiënten, die haar zagen komen in den nacht, getroffen werden door de oneindige teederheid van haar stem, en als zij dan jaren later, menscheijkerwijze gesproken gered van den dood door Florence Nightingale, aan hun kinderen

576

of kleinkinderen vertelden van den vreeselijken Krimoorlog en van het nog vreeselijker lijden in het hospitaal van Skoetari, de Aziatische wijk van Konstantinopel, dan trilde nog de dankbaarheid in hun stem over den zegen des hemels, die hun het voorrecht geschonken had in den moeilijksten tijd van hun leven, deze engel van goedheid te hebben mogen ontmoeten, wier beeltenis nog al die jaren als in glans van hemellicht hun voor de oogen stond.

En toch, dit was maar een déél van de werkelijkheid. Want Florence Nightingale moge voor de soldaten een engel van goedheid zijn geweest, zij openbaarde in haar wezen nog gansch andere krachten, en die andere krachten schenen geheel in strijd te zijn met die der goedheid, welke ze deed stralen. Spreekt Strachey, de knappe Engelsche historicus, die een schitterende essay aan haar wijdde, niet van den demon, welke in Florence huisde? Zij, die haar kennen uit Tennysons gedicht, zullen teleurgesteld zijn om deze schrijnende tegenstelling, zullen pijnlijk getroffen zijn te moeten vernemen, hoe deze engel van zelfverloochening, wier kleed ruwe soldaten in dankbare vervoering weleens trachten te kussen, de duistere macht van den ongebreidelde wil tot heerschen in zich voelde en heel haar leven dien wil aan anderen opgelegd heeft zonder genade, zonder innerlijken twijfel over den zelfgekozen weg, waarlangs ze anderen dwong met haar te gaan. En toch, de geschiedenis is er niet, om geretoucheerde portretten te geven, maar de naakte werkelijkheid. Zij vaagt de flarden weg van een sentimenteële romantiek, of we dat wenschen of niet, en ze zet ons de menschen vóór zooals ze waren, met hun deugden en met hun zonden. En zelfs Florence Nightingale ontkomt daar niet aan. Ook zij verschijnt, ontdaan van allen opsmuk, dien het dweepzieke volk haar verleende, voor het aangezicht van de historie, en we zien haar zooals zij was. Maar voor den waarde-loozen opsmuk, dien zij deze gestalte ontnam, geeft ze iets anders en iets beters in de plaats: ze geeft inzicht in karaktertrekken; ze geeft licht en schaduwplekken. En vooral geeft ze den mensch van lateren tijd het materiaal in de hand, niet allereerst om deze merkwaaardige vrouw te bewonderen, al blijft men dat zeker doen, maar veel meer om Hém te aanbidden, die den zondigen mensch vólstort met krachten, om Zijn werk te doen.

Wat was toch de geheimzinnige macht, die het kleine meisje Florence er altijd weer opnieuw toe bracht, om de poppen, die haar zusjes stuk hadden gemaakt, te heelen? Dat was iets, dat de kleine Flo niet laten kon; waarmede zij haar kinderleventje vulde. Later, toen zij grooter was en de poppen er niet meer waren, zat ze in de hutten der armen aan ziekbedden en bood daar haar troost en hulp aan de lijdenden aan. Een eigenaardige liefhebberij, die de deftige moeder niets aanstond, want het ziekenverplegen, waar het kind het altijd maar over had, was niets voor een meisje van stand als haar dochttertje. Het was zelfs geen werk voor een fatsoenlijk volkskind, daar was nog wel iets beters voor te doen. Want een ziekenverpleegster was nu eenmaal een morsig, onzindelijk schepsel zooals Dickens ze weleens uitgeteekend had, een bejaarde, knorrige vrouw, die bovendien nog aan den drank was ook. Hoe kon die lieve Flo voor zulk een beroep gevoelen!

Langzamerhand werd het de deftige mevrouw Nightingale wel duidelijk, dat haar eigenaardig dochttertje Flo, dat tengere, zwakke popje, dat toch waarlijk wel